THE SHADOWS OF MIRCEA ELIADE'S POLITICAL PAST DURING HIS EXILE IN THE U.S.A.

Lioara Elena Coturbaş
Senior Lecturer, PhD, University of Oradea

Abstract: Mircea Eliade arrives in the U.S.A. in 1956, where, in spite of his liberal and cosmopolitan image and attitude, he is still haunted by his political past. Fragments from Mihail Sebastian's diary, cited in an article published in Toladot journal in 1972, accuse him of having supported Romanian fascism, as leader of the 'new generation'. The author of the article, Theodor Lavi considers that G. Scholem committed a serious mistake when he wrote a laudatory article in the collection of studies Myths and Symbols, dedicated to Mircea Eliade's 60th anniversary. Mircea Eliade tries to absolve himself in two letters addressed to Scholem, but he is not very convincing. Publicly, Mircea Eliade would not answer the accusations. Perhaps this silence also triggered a series of virulent attacks against him, which would continue even posthumously, intensified by inaccurate information or falsified declarations.
We cannot deny that Mircea Eliade had been allured, for a brief period of time, by the orthodoxy and nationality promoted by the movement led by Corneliu Zelea Codreanu, but we must take into account the fact that the young Mircea Eliade was attracted by the mysticism of this movement and did not necessarily assimilate it to an organization that pursued political ascension itself; in the years 1937-1938, the historical evolution of this movement born - in the opinion of Mircea Eliade - from the belief in the victory of the Christian spirit could not be foreseen. The scholar will regret this error of his youth for the rest of his life; in a fragment from his diary, Mircea Eliade noted with bitterness how much he had to lose because of his launching into an experience that had appeared mystical and moral and that had ended in politics.

Keywords: political past, controversy, exile, accusations, terror of history.

Perioada americană. Refuzul lui Mircea Eliade de a legitima regimul comunist din România

În septembrie 1956, Mircea Eliade, recăsătorit cu Christinel Cottescu, se îndreaptă către Statele Unite. M. Eliade acceptase invitaţia de a ţine prelegerile Heskell la Divinity School din Chicago şi de a rămâne, în calitate de visiting professor de istorie a religiilor. Nu şi-a imaginat însă că se va stabili definitiv la Chicago.

Urmează o perioadă chinuitoare din cauza imposibilităţii de a comunica cu familia, cu prietenii din ţară. Începând cu 1964, situaţia politică din România avea să sufere unele modificări, care îl vor determina pe M. Eliade să îşi reevalueze statutul de exilat.

Majoritatea deţinuţilor politici fuseseră eliberaţi, limba rusă nu mai era obligatorie în şcoală, iar instituţiile „de cultură" ruseşti erau închise.

Nicolae Ceauşescu, numit secretar general al P.C.R. în 1965, continua procesul de aşa-zisă liberalizare şi ducea o politică de independenţă faţă de U.R.S.S., devenind un personaj popular al anilor 1960.

Din 1965, Mircea Eliade nu mai este considerat duşman al poporului, dispărând şi nota din rapoartele poliţiei privitoare la arestarea sa imediată în caz de identificare.

N. Ceauşescu începe o politică nouă care viza readucerea în ţară a emigranţilor valoroşi în numele mândriei naţionale redobândite după ani de ocupaţie sovietică.

În aceste condiţii, M. Eliade trebuie „reabilitat" cât mai curând. Sub pretextul aniversării a 60 de ani, presa românească îi dedică o serie de articole apreciative, ba chiar

elogioase. Este republicat romanul Maitreyi şi un volum de nuvele scrise înainte de război. Textele publicate sunt totuşi selectate riguros pentru a nu contraveni intereselor de stat.

La fel se întâmpla şi cu alţi scriitori interbelici, care au fost la rândul lor republicaţi, dar şi aceştia în anumite limite.

Redescoperirea lui Mircea Eliade ca figură emblematică a peisajului intelectual românesc este dublată şi de faima dobândită de acesta în Occident.

M. Eliade ocupa un loc în galeria valorilor naţionale în timpul lui N. Ceauşescu, chiar dacă opera nu îi este editată sau tradusă în întregime. Comuniştii urmăreau să se folosească de valoarea incontestabilă a celui mai celebru reprezentant al emigraţiei intelectuale româneşti. Dar, promovarea imaginii lui M. Eliade era făcută cu speranţa unei reveniri în ţară a acestuia.

A urmat o serie întreagă de emisari ai regimului comunist care au încercat să îl convingă pe M. Eliade să revină în ţară, măcar pentru o vizită. Dintre aceştia îi amintim pe Ion Barbu, care îl asigura de o primire de neuitat din partea Uniunii Scriitorilor, sau pe Constantin Noica, acesta propunându-i conducerea unui institut de studii orientale la Bucureşti. La început, M. Eliade nu refuză ferm, cu atât mai mult cu cât îl atrăgea receptivitatea publicului românesc faţă de opera sa literară. Mulţi dintre prietenii şi apropiaţii săi credeau că va ceda insistenţelor venite din România. Totuşi, repulsia faţă de dictatorul român şi aversiunea faţă de regimul comunist îl va împiedica să revină în ţară.

Umbrele trecutului

Trecutul legionar nu îl ocoleşte pe M. Eliade nici în Statele Unite.

Mircea Eliade, deşi îşi diminuase treptat activitatea politică începând cu anii 1950, păstrează legătura cu foştii membri ai Gărzii de Fier din America şi Europa. Aceste relaţii au însă doar un caracter personal şi, pe de altă parte, nu puteau fi evitate complet într-un mediu în care politica şi cultura mergeau mână în mână, iar alternativa ar fi fost neimplicarea totală. Nu aceste relaţii sunt însă cele care îl vor compromite pe M. Eliade.

Mircea Eliade evită legăturile care îi par compromiţătoare; nu colaborează cu reviste patronate de foşti legionari de frunte ca cea condusă de episcopul Trifa, fost „comandant" legionar. Susţinerea proiectului generalului Rădescu îl determină să se distanţeze de militantismul politic. Articolele pe care le trimite diferitelor publicaţii nu au tentă politică, M. Eliade alegând texte literare, părţi din memorii, sau eseuri asupra culturii române.

Această neimplicare în politică îi va aduce reproşuri din parte lui Pamfil Şeicaru, aflat acum în Spania, care îl numeşte „strateg al tuturor prudenţelor, folosind o falsă aiureală de om care, prin îndelunga frecventare a bibliotecii, pierde contactul cu realităţile cotidiene, caută să se strecoare şi să evite orice atitudine fermă"[1] legată de politică.

În Statele Unite, M. Eliade îşi creează o imagine liberală şi cosmopolită. După război, atitudinea lui M. Eliade faţă de evrei este complet lipsită de antisemitism. M. Eliade colaborează şi sprijină, în Statele Unite, mai mulţi intelectuali de origine evreiască, iar nici unul dintre aceştia nu a depistat vreodată urme de antisemitism în comportamentul său.

Mircea Eliade îl ajută pe orientalistul român de origine evreiască Anton Zigmund Cerbu să înceapă o carieră în Statele Unite, iar apoi să obţină numirea ca profesor asociat la Universitatea din Columbia. Sanscritista Wendy Doniger, dar şi Bruce Lincoln, un fost student strălucit al lui M. Eliade, devenit mai apoi secretarul său, îşi amintesc de prietenia şi amabilitatea arătate de M. Eliade care ştia că sunt amândoi de origine evreiască. Jonathan Smith, prietenul şi colaboratorul său de la revista History of Religions, era de asemenea

[1] Pamfil Şeicaru, *Scrieri*, vol I, Ed. Victor Frunză, Bucureşti, f. a., p. 158, apud Florin Ţurcanu, *Mircea Eliade: prizonierul istoriei*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 2007, p. 602.

evreu, iar Douglas Allen, care a redactat prima mare bibliografie a operei lui Mircea Eliade, afirmă că originea sa evreiască nu a afectat cu nimic colaborarea lor.

Sosirea în America, precum şi schimbarea atitudinii sale faţă de antisemitism, nu vor duce la uitarea trecutului legionar al lui Mircea Eliade.

În 1969, este publicată o culegere de studii, intitulată Mituri şi simboluri, consacrată aniversării a şaizeci de ani împliniţi de Mircea Eliade cu doi ani înainte. Culegerea cuprindea treizeci de studii scrise de oameni din douăsprezece ţări, printre care şi evreul Gershon Scholem, un reputat istoric al iudaismului.

Doi ani mai târziu, într-o revistă de istorie a evreilor, Toladot, apare un articol care denunţa trecutul legionar al lui M. Eliade, considerând, în acelaşi timp, că G. Scholem a comis o gravă greşeală atunci când a scris articolul elogios din Mituri şi simboluri. Articolul este însoţit de fragmente din jurnalul lui M. Sebastian din perioada 1935-1945. Autorul articolului, Theodor Lavi, îl acuză pe M. Eliade că ar fi făcut propagandă fascismului românesc, în calitatea sa de lider spiritual al „tinerei generaţii". Reacţiile în urma publicării articolului nu au întârziat să apară. Norman Manea evidenţiază incongruenţa dintre M. Eliade cunoscut de el în exil şi cel din articol. G. Scholem îi atrage atenţia lui Th. Lavi asupra eventualelor inadvertenţe dintre realitate şi „purele speculaţii" din articol, conform cărora Mircea Eliade ar fi fost la curent cu discuţiile referitoare la deportarea evreilor români către lagărele din Germania în 1942.

Desigur, este foarte puţin probabil ca M. Eliade să fi avut acces la astfel de informaţii, având în vedere rangul său în diplomaţia românească. Scholem era însă îndreptăţit să îi ceară explicaţii lui M. Eliade privitoare la acuzaţiile din articolul lui Th. Lavi. Scholem îi adresează o scrisoare în care îi cere lui Mircea Eliade să mărturisească adevărul.

Răspunsul lui M. Eliade este unul alambicat, un amestec de adevăr şi ficţiune prin care doreşte să-şi convingă corespondentul că acuzele din articolul lui Th. Lavi se datorau unei neînţelegeri. Pornind de la informaţiile greşite din articol, potrivit cărora fusese diplomat şi la Madrid, M. Eliade se prezintă drept un susţinător al lui Carol al II-lea, şi al generalului Antonescu. Pune catalogarea sa drept legionar pe seama admiraţiei sale pentru N. Ionescu, iar încarcerarea de la Miercurea Ciuc o consideră drept o greşeală regretată ulterior de autorităţi. Negăsind nici o explicaţie cu privire la articolele sale favorabile Gărzii de Fier, M. Eliade se mulţumeşte să le nege existenţa.

Neprimind niciun răspuns la această scrisoare ambiguă şi neconvingătoare, Mircea Eliade îi trimite lui Scholem o a doua scrisoare în care precizează că nu a fost niciodată antisemit. Răspunsul lui Scholem va veni în cele din urmă, stânjenit oarecum în privinţa explicaţiei lui M. Eliade, pe care recunoaşte că nu a prea înţeles-o.

Dacă articolul din Toladot nu a provocat, pe moment, un scandal în jurul trecutului lui Mircea Eliade, a fost, totuşi, suficient pentru a declanşa zvonuri, insinuări şi bănuieli pe parcursul anilor următori.

Începând cu anul 1979, Mircea Eliade va fi propus, în câteva rânduri, drept candidat la obţinerea Premiului Nobel. Dintre iniţiatorii acestui demers îi amintim pe Gheorghe Bulgăr şi Paul Goma.

Dacă la început Mircea Eliade este optimist, în 1984, într-o scrisoare adresată lui Paul Goma îşi arată convingerea că nu va obţine distincţia din pricina unor motive pe care i le va dezvălui personal.

Motivele erau reprezentate – în opinia lui M. Eliade – de publicarea de către colegii italieni Furio Jesi, Alfonso di Nola, Ambrogio Donini a unor texte care readuceau în discuţie trecutul său legionar.

În eseul Cultură de dreapta, F. Jesi reproducea un fragment antisemit dintr-un articol al lui M. Eliade redat în jurnalul lui M.Sebastian, punându-şi în acelaşi timp întrebări referitoare la legătura dintre opţiunile politice ale lui M. Eliade şi opera sa. Alfonso di Nola

readucea în discuţie acuzaţiile formulate în revista Toladot, iar A. Donini îl numea antisemit într-o Enciclopedie a religiilor publicată la Milano.

M. Eliade preferă, ca de obicei, să ignore aceste acuze. „Poate că – e de părere Virgil Nemoianu – în această perioadă, în ultimii ani ai vieţii, Eliade a greşit nereacţionând franc şi deschis, printr-o mai amănunţită descriere a vederilor, poziţiilor şi acţiunilor sale din anii '30, o prezentare a propriei sale versiuni. Tocmai tăcerea era cea care alimenta exagerările şi zvonurile"[2].

Dacă M. Eliade refuză să se apere, în sprijinul său va veni monografia Mircea Eliade, scrisă de tânărul său admirator Ioan Petru Culianu. În lucrarea sa, acesta respinge orice legătură între M. Eliade şi Garda de Fier. Ulterior, I.P. Culianu îi va cere lui M. Eliade unele lămuriri privitoare la mişcarea legionară.

Răspunsul lui M. Eliade este edificator în privinţa tăcerii pe care o adoptase ca reacţie la acuzaţiile de fascism şi antisemitism: „Trebuie să recunosc: referinţa la C[orneliu] Z[elea] C[odreanu] nu mă încântă, pentru că poate da loc la «confuzii». [...] Nu cred că se poate scrie o istorie obiectivă a mişcării legionare şi nici un portret al lui C[orneliu] Z[elea] C[odreanu]. Documentele la îndemână sunt insuficiente. În plus, o atitudine «obiectivă» [îi] poate fi fatală autorului. Astăzi nu sunt acceptate decât apologiile (pentru un număr infim de fanatici, de toate naţiile) sau execuţiile (pentru majoritatea cititorilor europeni sau americani). După Buchenwald şi Auschwitz, chiar oamenii cinstiţi nu-şi mai pot îngădui să fie «obiectivi»..."[3], iar mai apoi va detalia „După cum ştii, nu mi-am dat niciodată osteneala să răspund criticilor şi calomniilor... . Pentru simplul motiv că înţeleg prea bine că, deocamdată, nu se poate face nimic. Şi nu am dreptul să mă supăr: după cele şase milioane de evrei incineraţi, nu pot cere unui autor evreu să fie «obiectiv»; traumatismul crematoriilor este încă prea virulent ca să nu se lase convins de orice «informaţie»"[4], adăugând că „Eu n-am fost nici antisemit, nici pronazist"[5].

M. Eliade alesese să nu se apere din cauză că era conştient de imposibilitatea de a fi „judecat" în mod obiectiv. Exagerat de precaut, Mircea Eliade se va opune publicării în Franţa sau America a monografiei scrise de I.P. Culianu, pentru a nu stârni eventuale bănuieli. În schimb, publică un jurnal din care omite orice referiri la trecutul său politic. Deşi acest jurnal va fi întâmpinat cu suspiciuni din partea colegilor italieni, M. Eliade nici nu renunţă la publicarea lui, nici nu face adăugirile solicitate.

Volumul intitulat Promisiunile echinocţiului va stârni o reacţie surprinzătoare din partea unui fost student al său, Seymour Cain, cu care se afla în relaţii bune. Acesta îl acuza de omiterea voită a aspectelor politice din jurnal şi îi cerea să aducă explicaţii în volumul următor al memoriilor.

Răspunsul va veni în volumul publicat postum, Recoltele solstiţiului. C.Z. Codreanu este prezentat ca un personaj mai degrabă tragic, iar Garda de Fier ca o mişcare spirituală, care a devenit criminală doar începând cu anul 1940. Mircea Eliade poate fi considerat – notează Liviu Bordaș – „simpatizant pentru câțiva ani, în vremuri de criză internațională și de anxietate națională, al unei mișcări politice radicale de dreapta, întemeiată pe românism și ortodoxie, de care s-a detașat mai apoi"6. Descrierea aproape pitorească pe care M. Eliade o face Legiunii reprezintă şi o modalitate de justificare a unei eventuale apropieri a autorului de

[2] Virgil Nemoianu, *Mircea Eliade între Chicago şi Bucureşti*, în *Întâlniri cu Mircea Eliade*, volum coordonat de Mihaela Gligor şi Mac Linscott Ricketts, Ed. Humanitas, Bucureşti, 2007, p. 179.
[3] Ioan Petru Culianu, *Dialoguri întrerupte. Corespondenţă Mircea Eliade-Ioan Petru Culianu*, Ed. Polirom, Iaşi, 2004, pp. 125-126.
[4] *Ibidem*, p. 229.
[5] *Ibidem*, p. 132.
[6] Liviu Bordaș, *Interviurile lui Mircea Eliade. Contribuții documentare (I)*, în *Revista de istorie și teorie literară*, Anul XIV (serie nouă), Nr. 1-4, ianuarie-decembrie 2020, p. 53.

această mişcare, apropiere care este pusă pe seama fidelităţii acestuia faţă de N. Ionescu, în jurnal neexistând nici o referire la aderarea lui la Garda de Fier. Tocmai loialitatea lui M. Eliade faţă de maestrul său, care a dus la asocierea sa cu Garda de Fier, este şi cea care a determinat întregul curs al existenţei sale.

Dezaprobăm articolele legionare, însă, în interpretarea lor trebuie să ţinem seama de faptul că tânărul Mircea Eliade a fost atras de misticismul acestei mişcări şi nu a asimilat-o unei organizaţii care urmărea ascensiunea politică propriu-zisă; în anii 1937-1938, nu se putea prevedea evoluţia istorică a acestei mişcări născute – în opinia lui Mircea Eliade – din credinţa în biruinţa spiritului creştin. Savantul va regreta întreaga viaţă această rătăcire din tinereţea sa; într-o însemnare din jurnal, Mircea Eliade constată cu amărăciune cât a avut de pierdut din cauza lansării într-o experienţă care se arăta mistică şi morală şi care a terminat în politică.

Dacă nu s-ar fi temut de represaliile politice din ţară şi nu ar fi ajuns în străinătate, poate că nu ar fi reuşit să îşi pună în valoare posibilităţile intelectuale în felul în care a făcut-o. Aşa cum „un evreu captiv în cetatea Babilonului suferea enorm, dar această suferinţă pentru el avea un sens”[7], şi M. Eliade reuşeşte prin întreaga sa existenţă să depăşească ceea ce a numit „teroarea istoriei”, întrucât evenimentele pe care le-a trăit îşi găsesc justificarea în ceea ce a creat.

BIBLIOGRAPHY

Bordaș, Liviu, Interviurile lui Mircea Eliade. Contribuții documentare (I), în Revista de istorie și teorie literară, Anul XIV (serie nouă), Nr. 1-4, ianuarie-decembrie 2020, pp. 31-55.

Culianu, Ioan, Petru, *Dialoguri întrerupte. Corespondenţă Mircea Eliade – Ioan Petru Culianu*, Ed. Polirom, Iaşi, 2004.

Idem, Studii româneşti, vol. I, Ed. Nemira, Bucureşti, 2000.

Eliade, Mircea, *Convorbiri cu Claude-Henri Rocquet, Încercarea labirintului*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 2007.

Idem, Memorii : (1907-1960). Vol. 1, [Promisiunile echinocţiului : (1907-1937)], Humanitas, Bucureşti, 1991.

Idem, Memorii. Recoltele Solstițiului: 1937-1960, Humanitas, Bucureşti, 1991.

Gligor, Mihaela, Rickets, Mac Linscott, (coord.), *Întâlniri cu Mircea Eliade*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 2007.

Handoca, Mircea, *Pro Mircea Eliade,* Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2000.

Idem, *Mircea Eliade: un uriaş peste timp*, Ed. Orizonturi, Bucureşti, 2008.

Idem, *Viaţa lui Mircea Eliade*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2000.

Ţurcanu, Florin, *Mircea Eliade: prizonierul istoriei*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 2007.

[7] Mircea Eliade, *Convorbiri cu Claude-Henri Rocquet*, *op. cit.*, p. 125.